

СЛИКА СРПСКОПРАВОСЛАВНОГ САРАЈЕВА У ПРОЗИ МАЊЕ ПОЗНАТИХ ПРИПОВЈЕДАЧА НА РАЗМЕЂИ 19. И 20. ВИЈЕКА

У овом раду позабавићемо се сликом српске православне заједнице у позноосманском и аустроугарском Сарајеву, дате кроз приповијетке Стеве Калуђерчића, Мите Живковића и Новака Симића. Будући да је већина ових аутора писала и историографске текстове о Сарајеву, те да је њихов белетристички рад заснован на поетичким начелима реализма и да је намијењен преваходно локалној и регионалној публици, полазимо од хипотезе да је својевремени хоризонт очекивања морао налагати високу миметичку референцијалност дјелâ. Стога ћемо кроз овај рад покушати доказати стварносну релевантност литераризоване слике града и његове српске заједнице, с надом да би такав скромни прилог могао допринијети освјетљавању још увијек недовољно рашчитане културне историје сарајевских Срба.

Кључне ријечи: Стево Калуђерчић, Мита Живковић, Новак Симић, османско Сарајево, аустроугарско Сарајево, Босна и Херцеговина

I

Економски просперитет трговачког и занатлијског слоја сарајевских православних Срба, који се током 18. и 19. вијека позиционирају као веома моћан фактор у пословима на широком потесу од Истанбула до Беча и даље (в. Скарић 1937: 141–142; Палавестра 2008: 93), и поред свих недаћа, траје све до краја османске владавине, да би са аустроугарском управом дошло до друштвених и економских промјена које доводе до њиховог постепеног пропадања (в. Крушевац 1960: 180), које се може пратити све до средине 20. вијека. Такве историјске околности, које се роје око 1878. године као судбоносног момента, биће инспирација приповједачима *српских сарајевских тема* о којима говоримо у овом раду.

И поред свих неприлика, током треће четвртине 19. вијека, а усљед османских реформи и Омерпашине мисије, долази до одређеног побољшања општих животних прилика српског народа у Босни и Херцеговини на

¹ borjan.mitrovic@ffuis.edu.ba

вјерском, културном и просвјетном плану. С друге стране, период од аустроугарске окупације 1878. до Анексије 1908, још увијек носи све карактеристике прелазног раздобља, будући да се, и поред управе једне европске силе, локални свијет (а међу њима и православни Срби) и даље доброно држи својих старих, оријентално-патријархалних узуса. Тако се цијела друга половина 19. вијека може посматрати као један транзициони период у којем кохабитирају позноосманска и аустроугарска Босна, са свим својим противрјечностима, препрекама, али и новим могућностима. У таквим околностима сарајевски Срби све више пажње посвећују образовној и културној дјелатности (в. Ирби Мекензи 2016; Скарић 1928), али будући да су на том пољу били углавном недовољно компетентни, међу српским учитељима, културним посленицима и приповједачима локалних тема у Сарајеву овог периода јављају се многи Срби Пречани, а међу њима посебно мјесто заузимају Стево Калуђерчић и Мита Живковић.

Стево Калуђерчић (1864–1948), Сомборац, у Сарајево долази 1883. године и запошљава се као учитељ. У овом граду Калуђерчић ће остати до краја живота, дјелујући као наставник, управитељ школа, писац уџбеника, поборник образовања женске дјеце, приповједач, национални борац, ликовни умјетник, хорски пјевач и др. У погледу тематике Сарајева, издваја се његов историографски рад *Из прошлости Сарајева*, те оне његове приповијетке (објављиване између 1886. и 1902) које тематизују старо, деветнаестовјековно Сарајево² и српскоправославну заједницу у њему.

Мита Живковић (1854–1913), родом из Бечеја, након школовања у Будимпешти, долази 1879. године у Сарајево на позицију наставника у српској гимназији у овом граду. Иако је у Сарајеву остао свега десетак мјесеци (професорску каријеру наставља у ослобођеној Србији), боравак у овом граду показао се инспиративним за њега, будући да потом пише историографско дјело *Сарајево од свог постанка до данас* (1894), те збирку приповиједака *Босанчице* (1897), у којој је радња свих прича смјештена у Сарајево.

За разлику од Мите Живковића и Стеве Калуђерчића, који се, као извањци, књижевно оглашавају у годинама аустроугарске управе, Новак Симић, локалац, своје *сарајевске приче* пише у годинама између два свјетска рата. Рођен 1906, дакле, на крају овог, прелазног периода о којем говоримо, у српскоправославној трговачкој породици, Симић се врло рано суочио са наличјем живота богатих трговачких породица и са њиховим пропадањем усљед смјене друштвено-политичких парадигми. Своје утиске у вези са

² Од шест приповиједака које је написао, пет је везано за простор Босне, а чак четири од њих непосредно за Сарајево. Скромних књижевних домета, слично многим приповједачима тог периода, укључујући теме љубави, морала, националне борбе и социјалних односа, Калуђерчић настоји указати на добре и лоше стране друштва, апострофирати потребу националног јединства и културне просвијећености, што у композиционом смислу увијек подразумева конкретну ситуацију у свијету приче из које објективни приповједач извучи експлицитно нарвоученије на концу текста.

тима књижевно обликује кроз неколико прича збирке *Сутон Ташлихана*³, објављене 1937.

Приповијетке Мите Живковића и Стеве Калуђерчића, јасно је, припадају сфери фикције, но, када се има у виду да су писане у непосредној близини локалитета, менталитета и колектива о којима говоре, нема сумње да реалистичко начело вјероватноће и диктат хоризонта очекивања гарантују да су ове прозне, фикцијске форме драгоцјен извор података о животу српскоправославне заједнице у деветнаестовјековном Сарајеву. Штавише, јасно се може пратити како Калуђерчић и Живковић, и у својим текстовима историјско-културолошког карактера и у својим причама које смјештају у позноосманско и аустроугарско Сарајево, паралелно посежу за истим сликама српске традиције, културе, навика и обичаја.⁴ Дакле, у оба случаја по-сриједи је брижљиво миметичко третирање амбијента, тј. својеврстан реалистички пакт (в. Квас 2016: 28) између аутора и читаоца, јер актери и догађаји могу бити дјелимично или потпуно измишљени или преобликовани, али амбијент у који се смјештају не може, јер то не дозвољава ни начело вјероватноће, ни хоризонт очекивања публике. За разлику од Калуђерчића и Живковића, који гласно апелују на истинитост својих прича,⁵ Новак Симић приповиједа без тако наметљивог позивања на референцијалност. Ипак, амбијент приче и даље је високомиметичан, тако да се приказ старог Сарајева и српске заједнице у њему такође може узети као доста релевантна слика која одговара стварности.

II

Мита Живковић у свом историографском раду јасно даје топографске координате сарајевске српске заједнице, раздвајајући богати и утицајни Ташлихан с једне, и сиромашне крајеве око Старе цркве с друге стране. (в. Живковић 2021: 91) Иако Живковић није нарочито критички оријентисан према сарајевским трговцима, Ташлихан, некадашњи велики хан и центар српске трговачке чаршије (в. Крешевљаковић 1990: 241) има и код њега, и

³ Када је ријеч о причама смјештеним у Сарајево, углавном је ријеч о интелектуално изграђеним протагонистима – младићима који се враћају у град, у средину и заједницу из које су потекли и коју сада критички сецирају. Приче су испривједане у трећем лицу, али је у погледу фокализације по-сриједи доминантна тачка гледишта самих јунака.

⁴ И Зденко Лежић примјечује да је Живковић миметички, реалистички приповједач, који Босни не приступа у неоромантичарском оријенталном обрасцу, већ на трагу глишићевско-веселиновићевске реалистичке парадигме која на пиједестал ставља патријархални животни идеал (в. Лешић 1991: 427). Исто се, без икакве дилеме, може примјенити и на приповијетке Стеве Калуђерчића.

⁵ Мита Живковић, у предговору својих *Босанчица*, каже да су странице које слиједу „верно огледало најновијега живота у Сарајеву” (Живковић 1897: 1).

то у приповијеткама, дистингвирајућу социјалну улогу унутар саме српске заједнице (в. Живковић 1897: 9, 35). Управо ту се може назријети како је, у општој слици српског народа у Босни и Херцеговини, статус градске трговачке класе доста амбивалентан: с једне стране, они су носиоци националних идеја и творци националног прогреса, па чак и народни добротвори (в. Живковић 2021: 92); с друге пак стране, социјално гледано, они су неријетко посматрани са подозрењем и оптужбама за експлоатисање сиромашних, конформизам, па и колаборацију, из визуре српских сељака и младих револуционара.

За разлику од Калуђерчића и Живковића, код којих ова дихотомија тек периферно провијава, љевичарски оријентисано перо Новака Симића ту ће чињеницу ставити у први план, потпуно занемарујући позитивне тековине овог дијела заједнице. Унутар тематског оквира *Сутона Ташлихана* који се тиче Сарајева, ретроспектива српскоправославне заједнице даје се из актуелне тачке, дакле из времена између два рата, али уз стално реферисање на давна времена у којима се таква поставка ствари и зачала. Самосвјесни индивидуалац, повратник у родни град, врло оштро критички дефинише ташлихански менталитет, којем и сам поријеклом припада.⁶ Коријене тог преживјелог и модификованог менталитета ташлиханских прагматичара, блудника и сјецикеса, наратор и јунаци-критизери виде у давним, турским временима. И за такав угао гледања историјски извори, као што смо већ и рекли, дају оправдања (као што свједоче и о изузетним и хвале вриједним активностима и поступцима те исте заједнице). За разлику од критичког става наратора, они јунаци Симићевих дјела који припадају ташлиханском слоју афирмативно гледају на турско доба. Тако се, нпр, у причи *Запис о Симеуновици и Ахмет Јусуфу*, кроз лике тетке Василије, која је дио повлаштеног слоја Ташлихана, даје афирмативни став према минулим временима и идилична слика османског Сарајева.⁷

Осим Ташлихана као економског симбола, други кључни локалитет српскоправославне заједнице јесте стара сарајевска црква, вјековно средиште духовног и националног живота сарајевских Срба (Тодић 2010; Палавестра 2008), о чијем су се стању и угледу нарочито старали управо сарајевски трговци (в. Скарић 1928: 86, 88). Осим богослужбене функције, црква се у приповијеткама Мите Живковића, јавља и као центар хуманитарне, хари-тативне дјелатности (в. Живковић 1897: 6), што се помиње и у историогра-

⁶ „Тај Ташлихан, вјеран слуга ћесара прије, марљив заговорник б. х. земаљске владе, и њен чврст потпорањ у покрајинском сабору гулећи сељачку рају горе него Турци, циједећи их више од Аустрије, нашао се је и данас у првим редовима заузимајући сва важнија и уноснија мјеста, представљајући власт и Господа босанског на земљи. [...] и те газде, продаваоци соли, ексера и шљивовице, потомци херцеговачких голаћа, мијешани женидбом с месарским кћерима, мислили су да су истински племићи.” (Симић 1937: 96)

⁷ „Турчин је господарио, пуштахије и јањичари зулумчарили по овој земљи, али боље се живјело него данас.” (Симић 1937: 5)

фији (в. Скарић 1928). Харитативној дјелатности блиска је и задужбинарска традиција сарајевских трговаца, тј. пракса завјештавања као богоугодног и неријетко искупитељског чина (в. Деспић 2019: 132–133), што тематизују и Живковићеве приповијетке (в. Живковић 1897: 108).⁸

У вези са црквеним животом су и различити видови вјерског живота Срба Сарајлија. Културноисторијске студије одавно су указале на посебно присутну ходочасничку праксу, како ка Палестини тако и ка локалним, српским светињама (в. Скарић 1928: 87). О томе свједочи и Живковић у својој историографској књизи, док Калуђерчић посебну књижевну пажњу поклања великом поштовању сарајевских Срба према икони чајничке Богородице Краснице. (в. Калуђерчић 2021: 360) Чајничкој Богородици се ходочасти, она је чест предмет адорације, али и инвокације у његовим приповијеткама (в. Калуђерчић 2021: 94, 37, 64, 82).

Уз стару сарајевску цркву и вјерску праксу сарајевских православних Срба нарочито су везане многе иконе које су богате сарајевске српске породице, појединци и еснафи прилагали из својих кућа или пак намјенски набављали за цркву (в. Тодић 2011; Ракић 1998). Сходно томе, тематиком Калуђерчићевих приповиједака често провијава мотив икона и иконостаса, неријетко донесених из самог Јерусалима, светих слика пред којима се старе Сарајлије моле, са којима се сахрањују, чије пуцкетање – како су говорили: *оглашавање* – послушкују као предзнак великих догађаја (в. Калуђерчић 2021: 80). Иконе су свеprisутне и у Живковићевим белетристичким текстовима, па тако у причи *Са невјере* сазнајемо како су иконе биле обавезан дио ентеријера чак и у градским кафанама чији су власници били православци (в. Живковић 1897: 5). С друге стране, и ова, дивљења вриједна пракса сарајевских Срба, код Симића бива негативно обојена. Управо се свете слике јављају као лајт-мотив његове приче *Под иконама* (в. Симић 1937: 29). Тамна, *византијска* икона Богородице, праћена портретима предака-трговаца, у очима социјално критичког индивидуалца, повратника у породицу, симбол је мрачне прошлости и зле, грешне крви предака. Његов отклон од социјалних (скоројевићи, експлоататори) и карактерних особина породице (насилници, плаховити, тмурни, девијантни) прожет је и отклоном од традиције и наслеђа. Свештена функција иконе овдје је потпуно искључена. Секуларни портрети предака и свети предмет стапају се у једну јединствену представу наслиједног зла, гријеха, претворности и лицемјерја.⁹ Штавише, породично

⁸ Посебну важност у текстовима наших аутора заузима и црквено звоно, као симбол етничко-конфесионалне слободе. Тако се тема постављања звона и радосног звоњења јавља и у Живковићевом историографском дјелу (в. Живковић 2021: 44) и у његовим приповијеткама, као што је случај у *Кавгаџији*: „И сви се ми стадосмо тискати и примицати звону, па пружисмо руке, да дохватимо уже...” (Живковић 1897: 126)

⁹ „Гледајући сада, послје богзна колико година, икону, он осјети ону исту пријашњу плашњу и узнемиреност. Суха, црна Богомајка, уска, почађела лица са дебелим, пуним црначким усницама, скоро обнажена, држећи у руци дијете Исуса, што се исто тако поцрњело праћало

обилежен снажним, девијантним сексуалним нагоном, главни јунак приче управо под тим иконама, симболичком везом са прецима, дотиче младо, тек сазрело тијело дјевојчице са којом дијели собу (в. Симић 1937: 45).¹⁰

И када је ријеч о слици српске жене у османском Сарајеву, и овдје се, читајући писце о којима говоримо, крећемо у два смјера. Док приповједачи старије генерације, у колективном духу, говоре о вањским непријатељима који угрожавају колектив, па онда и част и углед жена тог колектива, млађи, социјално осјетљивији Симић указиваће на унутарколективне, породичне релације и трагику жене у тим односима. За разлику од Калуђерчићеве слике српске жене, која је или идилична или критички предочава колективни усуд под османском управом (турски насртаји на хришћанке (в. Калуђерчић 2021: 357)), Симић улази у тамне сфере породичних односа, у којима доминира насиље и потпуна подређеност. У причи *Под иконама* дата нам је слика судбине и положаја жене у затвореним заједницама патријархалне, позноосманске средине. Слично ситуацији са Андрићевим *Памуковићима*, и Симићев јунак Кршић згрожен је поступцима својих насилних и блудних предака, пред чијим портретима стоји. С тим у вези, он се нарочито присјећа њиховог насилништва над женама и дјецом.¹¹

И судбина младе жене у Симићевој причи *Затис о Симеуновици и Ахмет Јусуфу* дубоко је трагична. У патријархалној средини османске Босне, у присилном браку са човјеком много старијим од ње, она је спутана да се еротски оствари, што ствара психолошку драму у њеном бићу, халуцинације, демонолошке представе супруга – старог Симеуна, тачније, кроз њену причу-лаж о њима. Чак и када се организује шејтан-сабор којим би се из ње истјерао *бијес*, сам тобожњи демон (а зараво еротски и емотивно ускраћена женска природа) из ње говори: „Али срце ме је њено звало. Старца није отрпјела.” (Симић 1937: 15)

и као тужно некуда забрињавало, имајући нечега недјетињског, старачког и преживљеног у себи, поцрвјелих пупила као у малог бијелог мишића, посматрало га је строго и безрадосно. [...] Донешена је она из Јерусалима још од прадједа, испосника и хаџије ради великих гријехова, који су били толики да су се морали искупљивати дугим постовима, богатим даровима и поклоњењем на гробу Христовом.”(Симић 1937: 39–40)

¹⁰ Слично томе, млади Кршић, протагониста приче *Под иконама*, и друге елементе вјерске праксе сарајевских Срба, попут, рецимо, богојављенске литије, приказује у негативном свјетлу (в. Симић 1937: 40).

¹¹ „Настајала је у кући тад тишина, да се није чуло ни дисање: дјеца би добијала по лицу ударце оних кошчатих прстију, а жена сва модра и ућутала лежала у одаји. Тако се то дешавало по неколико пута у години, стално и редовито, да се већ и временски знало; 'сад ће Кршићи побјеснити'.” (Симић 1937: 42) „Смијешне неке ситне женице патнице, утучене добре јаднице, робови, какве су Кршићи нарочито тражили и женили. [...] У прераној свенулости и невеселости њихових лица и згрљености тијела. Чуване љепотице, оне су у тој мрачној кући постајале ућутале смушене старице већ послије неколико година, па трпиле оргије мужева са другим, не смијући ништа рећи, никоме се потужити, већ су само гледале увече спласнуле и оронуте себе, своје огрубљеле руке, ситне многобројне боре, жућкасту и мало надулу кожу лица и поцрњеле од испијања кафе зубе.” (Симић 1937: 43)

Осим сликања културолошке слојевитости и вјерске привржености сарајевских Срба, Калуђерчић и Живковић, ни у својим радовима, ни у својим приповијеткама не пропуштају прилику да апострофирају посвећеност сарајевских Срба националним идејама и идеалима националне. Живковић је тако у приповијеткама врло директан и јасан у критици аустријске управе, коју доживљава гором од турске (в. Живковић 1897: 66), нарочито замјера негирање српског имена (в. Живковић 1897: 69), жигоше оне Србе које су у аустријској служби као шпијуни (*Златка*), а чак и емотивну блискост српских дјевојака са странцима осуђује као националну издају (*Са невјере*).

Национално питање биће тема и Калуђерчићевих приповиједака, који се пак критички осврће на увијек актуелне српске диобе и регионалне анимозитете. Осим што су живјеле изоловано и подијељено по етноконфесионалним границама, заједнице су, свједоче о томе историјски извори, биле дистанциране и према својој истородној и једновјерној браћи која су долазила са стране. Сходно томе, Сарајевски Срби били су резервисани и према Србима из пречанских крајева, па чак и према Србима из тада ослобођене Србије (в. Живковић 2021: 92). Тако ће у Калуђерчићевој приповиједи *Швабо* бити разобличена ускогрудост сарајевске трговачке чаршије и њихова неспремност да за своје зетове прихвате „Швабе” и куфераше – заправо Србе Пречане.¹²

Иако код социјално оријентисаног Симића, разумије се, одсуствује уско национална тематика, овај негативни рефлекс историјске збиље сустремо и у његовој причи *Прољеће*, наравно, као питање социјалне проблематике, гдје се протагонисткиња Злата осјећа странкињом, недовољно прихваћеном у свијету у којем је породица њеног преминулог драгана Ненада старосједилачка, док она припада слоју Срба дошљака (*куфераша*).¹³

¹² „А докле ће трајати те несретне предрасуде, докле ли ће се туђити Србин Босанац од Србина Аустријанца? Та Србин је једно, ма гдје био, ма гдје живио. Србин треба да се уз Србина приљуби макар из које покрајине био.” (Калуђерчић 2021: 17) Нема сумње да се кроз ову тематiku чује и ехо аутобиографских уздаха, будући да је и млади Калуђерчић, Пречанин, имао невоља док је добио руку своје Милене, дјевојке из старог и богатог рода сарајевских трговаца Бесаровића.

¹³ Такви односи симболички су приказани кроз слику феса који носи покојников дјед: „Тај фес обиљежавао је њој досељеници (отац њен дошао је са другим чиновницима да у Босни прави каријеру) онај други непознати, посебни свијет. [...] Четири стољећа и монограм А. Б. По њиховим кошуљама још увијек сатканим из танке, пушкетаве свиле, како је Ненад гдјекада са лаком иронијом говорио. [...] Та шта ви дошљаци – куферашаи о томе знате!” (Симић 1937: 50, 51)

III

И Стево Калуђерчић и Мита Живковић у Сарајево долазе након аустроугарске окупације Босне и Херцеговине, што значи да успоставља те власти директно омогућава њихов рад у овом граду. Ипак, Сарајево у које долазе и српскоправославна заједница у њему још увијек су дубоко у традицијама, навикама, па и нормама (нарочито оним неписаним) познаосманског свијета. Истовремено, продор западних утицаја доводи до промјена у свим сферама живота сарајевских православаца, те се оријентално-патријархални концепт њихове доаустријске (познаосманске) колективне егзистенције, у многим сегментима, постепено напушта. Будући да долазе из средине која је већ под аустроугарском управом и да као српски национални радници гаје негативан сентимент према Хабзбуршкој монархији, Калуђерчићев и Живковићев однос према познаосманској традицији и култури сарајевских Срба поприлично је амбивалентан. С једне стране, они осуђују зулуме и неправду коју су хришћани трпили под Турцима, док с друге стране на познаосманско Сарајево гледају као на идилични патријархални вријемепростор у којем је владао породични мир и поредак, сада уздрман новотаријама које доноси аустријска управа.¹⁴

Отклон од оног романтичарског оријентализма који сусрећемо, рецимо у приповијеткама Ивана Лепушића¹⁵ или Милене Мразовић¹⁶, а приврженост патријархалном идеалу српског реализма, чини Калуђерчићеве и Живковићеве приповијетке живим и вјеродостојним сликама српскоправославног Сарајева у 19. вијеку. За разлику од поменутих Лепушића или Мразовић, који пишу за публику у Хрватској, односно Њемачкој, стварајући оријенталистичку, егзотичну слику Босне, хоризонт очекивања публике српских приповједача (локални Срби и Срби уопште), дубоко уроњен у босанску и уопште постосманску балканску стварност, захтијева вјеродостојнији амбијент и актуелнију тематику. Сходно томе, њихови текстови права су ризница из које се умногоме може реконструисати културни живот српске сарајевске чаршије на размеђи два вијека.

И док су вјерски, национални, па добрано и економски амблеми српскосарајевске заједнице (духовно, свјетовно, национално) код Калуђерчића и Живковића доминантно глорификовани, међуратна књижевност даје, видјели смо, и другу страну медаље. Новак Симић, на већ утабаним стазама

¹⁴ Живковић је притом отворенији и слободнији у критици аустријске власти, будући да је своје приповијетке објавио по повратку у Србију, док је Калуђерчић остао све вријеме у Сарајеву и у својим наступима био нешто обазривији. Исто тако, Живковић је склонији тематици својевремене појаве исламизације и међуконфесионалних сукоба (в. Живковић 1897: 117 – 136), док је таква тематика код Калуђерчића слабије пристуна.

¹⁵ Збирке *Слике из Босне* (1891), *Бошњакуше* (1892), *Босанке* (1893).

¹⁶ Збирка *Селам* (1893).

европске и домаће књижевности (Томас Ман, Бора Станковић, Иво Андрић и др.), али и под јаким љевичарским одређењем, па и личном, породичном историјом, осликава различите аспекте вјерског, економског и националног живота сарајевских Срба у врло негативном, критичком тону. Иако такве, и Симићеве су нам приповијетке, и то у континуитету са причама Калуђерчића и Живковића, дале високомиметичну слику приватног и колективног живота, чиме се потврђује задата хипотеза о реалистичкој фикцији ових српских приповједача као свједочанству културе сарајевских Срба у вијековима који су иза нас.

Извори и литература

- Деспић (2019): Максо Деспић, *Записи старог Сарајлије*, Сарајево: „Просвјета”.
- Живковић (1897): Мита Живковић, *Босанчице*, Београд: СКЗ.
- Живковић (2021): Мита Живковић, *Сарајево, од свог постанка до данас* (репринт), Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ирби Мекензи (2016): Аделина Паулина Ирби, Георгина Мјур Мекензи, *Путовање у словенске провинције Турске у Европи*, Сарајево: СПКД „Просвјета”.
- Калуђерчић (2021): Стево Калуђерчић, Приповијетке и Педагошки и други радови, у: *Стево Калуђерчић, просвјетни, културни и политички радник* (1864–1948), ур. Ивана Куљанин, Источно Сарајево: Матична библиотека.
- Квас (2016): Корнелије Квас, *Границе реализма*, Београд: ЗУНС.
- Крушевац (1960): Тодор Крушевац, *Сарајево под аустроугарском управом, 1878–1918*, Сарајево: Музеј града Сарајева.
- Лешиић (1991): Зденко Лешиић, *Приповједачка Босна II*, Сарајево: Институт за књижевност, „Свјетлост”.
- Палавестра (2008): Предраг Палавестра, Срби у Сарајеву, у: *Свеске Задужбине Иве Андрића*, год. XXVII, бр. 25, Београд: Задужбина Иве Андрића.
- Ракић (1998): Светлана Ракић, *Иконе Босне и Херцеговине (16–19. вијек)*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.
- Симић (1937): Новак Симић, *Сутон Ташлихана*, Загреб: Друштво хрватских књижевника.
- Скарић (1928): Владислав Скарић, *Српски православни народ и црква у Сарајеву у 17. и 18. вијеку*, Сарајево: Државна штампарија.
- Скарић (1937): Владислав Скарић, *Сарајево и његова околина од најстаријих времена до аустроугарске окупације*, Сарајево: Штампарија „Босанска пошта”.
- Тодић (2010): Бранислав Тодић, Како је изгледала сарајевска црква Светих арханђела у 17. и 18. веку, у: *Радови о српској уметности и уметницима 18. века*, Нови Сад: Галерија Матице српске.

Borjan Mitrović

THE IMAGE OF THE SERBIAN ORTHODOX SARAJEVO IN THE PROSE OF THE LESSER-KNOWN AUTHORS OF THE LATE 19TH AND THE EARLY 20TH CENTURY

Summary

The paper deals with the image of the Serbian Orthodox community in the late Ottoman and Austro-Hungarian Sarajevo, given through the narrative work of lesser-known authors of the second half of the 19th and the first half of the 20th century: Stevo Kaluđerčić, Mita Živković, Novak Simić. Since most of these authors also wrote historiographical texts about Sarajevo (which we will also refer to), and their fiction is based on the poetic principles of realism and is intended primarily for a local and regional audience, we introduced the hypothesis that the horizon of expectations at the time had to impose a high mimetic referentiality of the work. Therefore, through this work, we will try to prove the real relevance of the literary images of the city and its Serbian community, with the hope that such a modest contribution would shed the light on the still insufficiently researched cultural history of the Sarajevo Serbs.

Key words: Stevo Kaluđerčić, Novak Simić, Ottoman Sarajevo, Austro-Hungarian Sarajevo, Bosnia and Herzegovina